

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.

9. Listopada 1848.

19.

Ljubexen do staršev.

Kina je cesarstvo ki proti poldnevu v Azii leži. Poglavitno mesto tega cesarstva je Peking, kjer veliko, skorej dva milijona ljudi in tudi cesar tukaj prebiva. Samo cesarsko poslopje ima velikost, kot pri nas kakšno mestice. Terdo postavo je bil tukajšni cesar oznanil. Kdor bo namreč cesarskih služabnikov pri cesarski denárnici le za en groš škode storil ali premaknil, bo obé roki zgubil. Bil je neki pisar pri denárnici, ki je imel ženo, šest otrók in pa še stariga očeta rediti. Védne skerbi za svojo ljubo družino so ga zmotile, de se je bil pri prejetih denarjih za neke groše uštel. Ko se je v svojim času denar pregledoval, se dobi pogrešik pri ubógim pisarju. Naglo mu je bila tedej strašna kazin napovedana; že jutri móra obé roki pod klado vtekniti, de mu jih nož odreže. Cela družina je v strašni žalosti, nobeden ne ve, kakó bi bilo še pomagati. Bilo je že proti jutro, kar se starši hčerka, lepa in blaga deklica pri trinajstih létih, urno urno

hití v lepši oblačilo napravljati, in ko jo drugi vprašajo, kakó bi mogla vunder pri taki žalosti veselo oblečena biti, jim nič ne odgovorí, le hitro steče in naravnost k cesarju dirja. Tu se verže pred cesarski svitli stol, vsa objokana milo proši: Mogočni gospod! pusti mi govoriti, moj oče so se zoper Tvoj ukaz pregrešili in po postavi zgubo rok zaslužili; radi se Tvoji sodbi podveržejo. Tu prinesem obedvoje rók, (pokaže svoje bele ročice) — ná jih, mogočni cesar! sej so tudi očetove. Té pred nož položila bom, drugih ali svojih pravih rok oče dati ne morejo, kér z njimi nam šestim otrokam, materi in starimu očetu vsakdanji kruh služijo, torej té-le nam menj potrebne Tebi pošljejo. Prejmi jih dober gospod! hvaležna Ti bom. — Cesar se začudi nad toliko otročjo ljubeznijo in serčnostjo, ter reče: Pojdi, le pojdi domú, blaga deklica! vse vam je odpušeno. — Lejte, otroci! zopet lepo ljubezen proti ljubim starišem in pa njé plačilo!

A. Praprotnik.

*Kakó je jesti. *)*

Vživaj vsiga po meri! nehaj kedar bi se ti še nekoljko poljubilo! Ta je zlata mera, zdravja perva podpera. Kdor ima prevelike očí, tega rad trebuh bolí.

Na Svincah (Bleiβerg) živi en bedak, kterimu je neki veseljak dvajsetico daril, de bi si kupil sliv (češpelj). Bedak se slivam nasmehu-

*) Z majhnimi premébnami iz bukvic: „Zdravo teló nar boljši blagó.“
Spisal P. K. Robida.

je, ino vse pohrusta. Pa slive bedaka napenjajo in razgnati ga hoté. Vender najdejo pot; pa on tuli, kakor de bi ga smert davila. Tega se danes še spomni, in razsajati začne, kedar mu dvajsetico ponudiš.

Jej počasoma, de nič ne požreš, kar skoz gerlo ne more; alj ti čevo lahko predere.

Lukec je rib nalovil, in materi nesel, de bi mu jih spekli. „Ali jih boš počasi jedel, in kosti dobro odbiral?“ Nič se ne bojte, mati! saj sim jih večkrat že jedel. Lukec se začne s pečenimi gostiti, in košica mu v gerli ostane. Fantik se davi in kašla. Mati to slišati pertekó s kruham in oljem. „Žlico olja popij! — Kos kruha v usta zabaši in debelo požri! — Bog bodi zahvalen, de se je košica zmuznila! Drugi bart moraš ríbe boljši žvečiti, alj pa ne loviti!“

Kedar požeraš, se nikdar ne smejaj! Jerca je možgane lizala iz kopunove glave, in se široko smejala. Na enkrat začne kašlati in pojemat. Mati jo po herbtu pluskajo, ker so slišali, de je to dobro. Tudi ji velevajo, de naj se grabi za vrat okolj jamice, in se močno odihne. Pomagalo je to.

Ne jej vročiga z merzlim vred, de si ne pokaziš zób in želodca.

Jožek je bil edinī sin bogatih staršev. Njegove napake so oče grajali, pa mati zagovarjali. Zdaj terjā merzle vode, in z njo vsako žlico vroče jedí zalije. Zobje se mu černijo, gniti začnó, in Jožek piska dan in noč: Mati,

pomagajte! S sladkorjem ali cukram ga kade, mu grejejo rute na lica; mu perpravljajo, kar svetova zdravitelj. Pa vse je zapstojn. Nekaj zób pognije, nekaj zdravitelj poruje, in Jožek je škerbov, de komaj kruh grize.

Pogovor učenika z učenci.

Učenik. Naš pogovor od cópernic je strašno dolgo terpel. Pa nič dé, de sim vas le enkrat prepričal, de je véra v cópernic res le prazna vera ali vraža. Ko bi pa ne bil vsakiga izmed vas vse povedati pustil, kar ga je v té prazni véri uterdovalo; bi ji gotovo ne bili še vsi slovésa dali, zakaj pri nekterih je bila že močno močno zakoreninjena. — Otroci, ali pa še veste, kakó smo bili v pogovoru na to prazno véro dospéli?

Tiček. Jez vé. — Zató, ker je Muhar vprašal, če znajo res tudi cópernic točo delati.

U. Res je bilo takó. Jez pa sim mislil, nar préd vas moram prepričati, de cópernic ní, potém bote prepričani, de tudi toče delati ne morejo. — Takó se je tudi zgodilo. Verh tega pa mislim, de ste se iz našiga besedovanja marsikaj naučili, de vas ne bo sleherni slepár otrapol. — Bojim se pa, de je med tem morda ta ali uni izmed vas že pozabil, kakó se toča zarés naredí. — Polž! povej to ti.

Polž. (Molči).

U. Vidite, ta je že pozabil. Grabec! povej ti.

Grabec. (Molči).

U. Klepêtec! povej pa ti.

Klepêtec. (Začne hitro:) Toča se naredí — toča se naredí — toča se naredí — (naprej pa ne vé.)

U. Vi trije ste tačas gotovo vedno le na cópernic mislili, ko smo se mi pogovarjali, kakó de se toča

naredí. Zató mi ne morete odgovoriti. — Tkavc! povej pa ti.

Tkavc. Iz zemlje in vode se neprenehama puh ali sopár pod nebo kadi, kakor iz lonca na pokrov, kader voda vre. Se puh pod nebam v kapljice nabere, začne škrapati, in to je dež. Če iz vodenih, strašno drobnih kančkov obstoječi puh, še predin se v kapljice združi, zmerzne, se v bele cápice šprime in na zemljo pada, pravimo de gre snég. Če pa še med dežem pod nebam zlo hladen véter potégne, dež zmerzne; potlej namesto kapljic terdo zernje na tla pada, in to je toča.

U. S teboj sim pa že zadovoljin; dobro in prav pametiš.

Muhar. Ali je res dobro, kader začne toča peliskati, nekoliko pervih zern v oginj vreči?

U. Kaj more to pomagati! To je spét ena vraža.

Petelin. Naša dékla je pa, ko je pri nas poslednjič toča bila, berž metlo na gnoj vergla, in je tudi djala, de je to dobro. Kaj ne, de je to tudi vraža?

U. Kaj pa družiga. Kjé imá neki metla moč ali točo odverniti, ali pa njeno škodljivost le količkaj pomanjšati! — Pod metlo sevéde toča ne pobije; to pa je že res to.

Radovédnik. Ko sim šel danes v šolo, je bila velika rosa na travi. Mislil in mislil sim, kakó de se pa neki rosa naredí; pa nisim mogel vganiti. —

U. Rosa se takóle naredí: Kar se puha proti večeru iz zemlje kviško vzdigne, pade ponoči nazaj, se na peresih trave in drugih rastlin v kapljice in kapljice združi, in te imenujemo „rosa.“

Mizar. Kakó se pa slana napravi?

U. Če ponoči tolik mraz postane, de rosa zmerzne, kakor pozimi puh iz tvojih ust na laséh, je pa iz rose slana. — Takó je prav. Če kdo kakšno naravsko prikazin vidi, mora precej misliti: Kakó se je to raredilo? kaj je vzrok (uržoh) te

prikazni? Ako si sam ne more odgovoriti, naj pa mene ali družiga bolj učeniga človeka popraša. Takó se bo sleherni dosti lépiga in koristniga naučil. — Drugo pot se bomo od drugih naravskih prikazen menili.

Odperto pismice gosp. vredniku Védeža.

Ljubi gospod vrédnik!

Neizrečeno nas je razveselilo, ko ste nam zadnjič toliko lepiga, toliko blaziga od našiga miliga cesarja Ferdinanda povedali. O kakó resnično dóber in ljubezniv oče, kakó ljudomil vladar je on! Zdaj še le vémo, koliko dobriga nam je storil; zdaj še le vémo, kako živo nas njegovo šlahtno serce ljubi. Ali zdaj pa tudi vémo, kakó mu moramo iz celiga serca hvaležni biti, kakó živo ga tudi mi moramo nasproti ljubiti. O ne dvomite, ljubi gospod vrédnik! o tému; vsak dan bomo preljubiga očeta v nebesih na kolenih prosili, de bi mu pót življenja z nar lepšimi cvetlicami nastljal, in dolgo, dolgo še ne pripustil, de bi ga nevsmiljena smert pokosila. V našimu sercu z ognjenimi čerkami zapisan stoji, in njegovo sladko imé se v molitvi ziblje na naših ustnicah. O kakó smo pač zdaj srečni, ljubi bratci in sestrice! — Zdaj se smémo toliko lépih reči v našim premilim domačim jeziku učiti, v sladkim jeziku, kteriga so nam draga mamica pri zibelki govorili, s kterim smo v serčni ljubežni kviško rastli, v kterim so nas mamica prve molitvice učili. Svojo mamico iz celiga serčika ljubimo, torej tudi mili jezik, kteriga so nam oni govorili in še govoré. O gospod vrédnik! téga se vam ni tréba bati, de bi mi gerdi in ostudni nemškutarji postali. O ne! Mi smo se zmiraj v premilim slovenskim jeziku nar rajši pogovar-

jali, v njemu smo molili, v njemu smo detinske pesmice prepevali. Mili slovenski jezik je z nami kviško rastel, on je v našimu sercu koreninice pogmal, in nobena moč nam jih ne bo vun populiti mogla. O, de bi le kmalo še veliki zrastli! Z veseljem bi se, ako bi bilo treba, borili za našiga miliga cesarja in za pravice naše mile domovine, de bi se vsi nemškatarski gerdeši zavzeli in strahú pobégnili. Vedno čmò Slovenci, iskreni Slovenci, t. j. pravi sinki domovine ostati, vedno le za Boga, domovino in cesarja živéti!

In mé, slovenske deklíce, Vam, ljubi gospod vrédnik! ravno to obljubimo. Slovénke, prave Slovénke čmo biti in ostati; biti in ostati čmo prave hčerke naše prelépe slovénske domovine. „Bog jo živi, in v ljubezni svoji vterdi in osreči! Bog živi milo mamico Slovenijo!“ in še enkrat iz celiga, ljubezni polniga serca zavpijemo: „Bog živi miliga očeta cesarja Ferdinanda!“ —

V Ljubljani 4. Listopada 1848.

V iménu več mladik bracov in bravk Védeža

njih učeník

Détomil.

To odperto pismice nas je serčno razveselilo, ker nas je prepričalo, de v svojim undanšnim nagovoru nismo prazno slamo mlatili. — Slava takim otrokam! slava takim učeníkam, kot je gosp. Détomil.

Vrednik.

Kakó se strune delajo.

Strune se delajo iz nar vožjih in tanjših ovčjih, kózjih in mačjih čev. — Nar préd se čeva razpárajó in v vodo namočijo, de se žléza (šljajm) odmóci. Potem se z želéznim tumpastim nožem ožlémajó, to je žléze osnažijo in posušé. Zdej se spet v vodo namočijo, zmotajo, v lug veržejo, de se žléza še bolj odmóci, in drugi dan spet z rečenim tumpastim nožem, nazadnje pa na dveh dolgih, glad-

kih deskah ali diljah olžema, ki ste ena proti drugi nagnjeni. Na sredi pod njima je žleb, v kteriga se voda odceja. Na obeh straneh imenovanih desek ali dilj so luknje s klini. Na te kline se čevica obéšajo in na njih podolgama raztegujejo. Kolikor jih je za eno struno treba, toliko se jih vkup položi — za drobne strune po eno, dve, tri ali več čevic; za nar debelji na basu pa jih je 120 treba, to je od kakih 12 ovnov ali kostrunov. — Nató se čeva v strune sukajo, kakor vervár vervice suka. Sukané se položé spet na kline, pod kline pa dolge korita s piskrimi z žveplam napolnjenimi. Zveplo pod strunami zdej zažgó, de jih žvepleni dim obéli. Potém jih natégnejo, posušé, z lahkim kamnam odergnejo, poslednjič pa z mandeljnovim oljem omažejo.

J. N.

Kratkočasnica.

Sploh je znano, de je bil nekdamni Ljubljanski škof Avguštin Grubar poseben perjatelj mladine, in de je znal otroke takó keršanski nauk spraševati, de mu ni bilo para. Ko je enkrat na Gorén-skim (če se ne motim v Krajski Gori) birmoval, se gre po kosilu na polje sprehajati, in najde nekiga pastirja na paši. Ljubeznivi vikši duhoven se mu perbliža in ga poprašá: „Fantič! ali veš, kdo je vse vstvaril, kar vidiš?“ Fantiču se je to vprašanje preznano zdelo; torej ga bistro pregleda od verha do tal, in reče: „Le škoda, de ste takó stari, če tega ne véste.“

(Slov.)

Zastavica.

Manjši, kot kós,
Vselej le bós
Idem pred tabo
Z' očmi nad sabo.

*s9N